

NATALIA SOSNOWSKA

POPRAWNOŚĆ PARATAKTYCZNEJ KONSTRUKCJI SKŁADNIOWEJ ZE SPÓJNIKIEM SKORELOWANYM *JAK...*, *TAK (I)*

Ośrodkiem opisywanej konstrukcji składniowej jest spójnik skorelowany *jak...*, *tak (i)*, który łączy składniki i zdania składowe w związek współrzędny łączny. Konstrukcję współrzędną o charakterze łącznym kojarzy się przede wszystkim z pojedynczymi wskaźnikami zespolenia, np.: *i*, *oraz*, *tudzież*; rzadziej z zestawionymi, np.: *jak i*, *jak też*, *jak również*, *a także*; i skorelowanymi, np. *jak...*, *tak (i)/tak...*, *jak (i)*; *zarówno...*, *jak (i)*¹. Trzeba nadmienić, że powyższe wskaźniki zespolenia nie są traktowane jednakowo przez współczesne słowniki poprawnościowe i poradniki językowe. Większość z tych kompendiów zaleca stosowanie spójnika skorelowanego *zarówno...*, *jak (i)* i unikanie wskaźników *jak...*, *tak (i)/tak...*, *jak (i)*².

Na początku należy prześledzić status wyrażen kwestionowanych przez współczesne leksykony poprawnościowe. Według słowników powiązane ze sobą człony *tak...*, *jak (i)/jak...*, *tak (i)* są spójnikami, choć ich wykładniki formalne *tak* i *jak* to pierwotnie zaimki przysłówne. Opisywane wyrażenia nie tylko łączą zdania lub ich składniki, ale również nie odmieniają się, nie występują samodzielnie i nie mają rządu jak przyimki³. Ponieważ nie są samo-

Dr NATALIA SOSNOWSKA – adiunkt Katedry Języka Polskiego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: Katedra Języka Polskiego KUL, Al. Racławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: natalia.sosnowska@kul.lublin.pl

¹ Terminologia za: Z. K l e m e n s i e w i c z, *Studia syntaktyczne*, cz. 2, Wrocław 1969, s. 8. Por. M. S a d e c k a - M a k a r u k, *Skorelowane wskaźniki zespolenia*, „Poradnik Językowy” 2004, s. 50-61.

² Przytaczam ich ustalenia w dalszej części artykułu.

³ Por. M. G r o c h o w s k i, *O właściwościach syntaktycznych polskich spójników*, „Polonica” 1977, z. 3, s. 18.

dzielne graficznie, tylko rozczłonkowane, można je nazwać spójnikami nieciągłymi albo skorelowanymi. W tym wypadku powinno się mówić o jednym spójniku, który składa się z wielu członów, mimo że nie spełnia on wszystkich kryteriów rozróżniania jednego od dwóch spójników⁴. Opisany spójnik skorelowany może mieć zmienny szyk: *jak...*, *tak (i)/tak...*, *jak (i)*, kilka wariantów połączeń, np. *jak...*, *tak też (również)/tak...*, *jak też (również)*, *zarówno...*, *jak (i)*; *równie...*, *jak (i)* oraz w pewnych kontekstach *jak (i)*⁵. Ostatni przykład pokazuje, że człon *tak* nie zawsze jest obligatoryjny dla tej konstrukcji, choć najczęściej jest ona używana właśnie z nim w celu zwiększenia wyrazistości paraleli łączonych składników. Dla kwalifikacji opisywanego połączenia ważne jest również jego znaczenie w danym tekście, bowiem wskaźnik skorelowany *jak...*, *tak...* może mieć charakter spójnika, np. *Jak brat, tak siostra nie widzieli wyjścia z tej sytuacji*, lub zaimka skorelowanego, np. *Jak cię widzą, tak cię piszą*. W pierwszym zdaniu pojawia się przykład podmiotu o konstrukcji szeregowej łącznej, w drugim zaś – hipotaksy ze zdaniem podrzędnym okolicznikowym.

Impuls do sprawdzenia poprawności łącznej konstrukcji składniowej ze skorelowanymi wskaźnikami zespolenia *jak...*, *tak i* dała osoba pisząca do Internetowej Poradni Językowej KUL. W swoim liście prosiła o wyjaśnienie, z jakiego powodu konstrukcja powyższa uznawana jest za gorszą albo wręcz potępiana w słownikach poprawnościowych, w tym w *Wielkim słowniku poprawnej polszczyzny PWN*. Z drugiej strony zauważyła obecność tego wskaźnika choćby w słowniku ortograficznym dostępnym na stronie internetowej wydawnictwa PWN (<http://so.pwn.pl/zasady.php?id=629799>), a także w języku pisanym w rozmaitych publikacjach filologicznych wydawanych przez IBL oraz w języku mówionym.

Należy więc prześledzić, jak długo opisywana konstrukcja ze spójnikiem *jak...*, *tak (i)* funkcjonuje w języku polskim, a następnie pokazać, które słowniki i poradniki zalecają zastąpienie powyższego wskaźnika zespolenia spójnikiem *zarówno...*, *jak (i)* i jak taką zamianę tłumaczą.

Aby zbadać, która z wymienionych konstrukcji ma charakter wtórny, należy sięgnąć do historii poszczególnych spójników.

⁴ Tamże, s. 19-20.

⁵ W przykładzie przytoczonym przez *SWJP*, t. I, s. 335: *Chłopiec uczył się dobrze, jak i sprawował się nienagannie* nie da się zastąpić spójnika zestawionego *jak i* skorelowanym *tak...*, *jak i...*

Zdania ze spójnikiem skorelowanym *tak...*, *jak (i)* odnotowane zostały w *Sstp*⁶ pod hasłami **jako**, **tako**, **tak**⁷:

Tako panna, yako pany ma to wedzecz, czszo szø gany (wiersz Słoty *O zachowaniu się przy stole*); Thwoya kosza wszythky zecze, tako szlachta, yako kmyecze (*De morte prologus*, czyli *Rozmowa mistrza Polikarpa ze śmiercią*); Tako dvchownym, yaco swieczskim nye szkodzacz (*Kodeks Działyńskich*); Krew thwoya naszwyczcha nychay mye omywa tako na czyelye, yako y na dvschy (*Modlitewnik Nawojki*); Jako kameen, thako kaptuur, pissan bądze przes k y kuur (*Jakuba syna Parkoszewego traktat o ortografii polskiej*); Yako na nebe, tako na zemi (sicut in caelo et in terra; *Ojciec nasz* z XV w.).

Na uwagę zasługuje ostatni z przytoczonych przykładów, który w *Modlitwie Pańskiej* przetrwał w niezmienionej postaci do dziś. Trzeba tu nadmienić, że nie kalkuje on konstrukcji łacińskiej.

Co interesujące, słownik ten pod hasłem **zarówno** czy **równie** nie notuje konstrukcji paralelnych ze spójnikami nieciągłymi *zarówno...*, *jak (i)...*; *równie...*, *jak (i)*⁸.

W *SPXVI* można odnaleźć jeszcze więcej przykładów zdań ze spójnikiem skorelowanym *tak...*, *jak (i)*:

Według wáfzey Grámmátyki/ wfyzftko iedná rzetz/ thák Petrá iáko y Petrus/ to iefł/ ták Opokál/ iáko y Opotzyłty? (M. Krowicki, *Obrona nauki prawdziwej*, 1560); á wżákož iáko y ná on czás/ ták y dziś/ są záchowáni od tego í co są nápiřáni w kłięgi Báránkowe (M. Rej, *Apokalipsis*, 1565); gdyż przed tym imieniem [...] vpada kázde koláno/ ták niebiefkie/ iáko y zyemkie/ tákze y pykielne (M. Rej, *Postylla*, 1566); wżák tego w *Constitucie* piřác nie będą/ co ty ták z ftrony spráwiedliwóści/ iáko y z ftrony obyczáiow powiefz (Ł. Górnicki, *Rozmowa Polaka z Włochem*, 1587); wfyższy którzy mieřkáli w Azyey/ flucháli fłowá Páńfkiego/ ták Zydowie iáko y Pogánie (J. Wujek, *Nowy Testament*, 1593)⁹.

Co istotne, w *SPXVI* notowane są również przykłady konstrukcji ze spójnikiem zestawionym *jako i*:

Barani iako j kozłowie maią głos ořbny którym famicze kłobie wołaią (S. Falimirz, *O ziołach*, 1534); Dán będye řądzić lud fwoy/ iáko y ine pokolenie w Izraél (M. Bielski, *Kronika*, 1564); Sumptus, Kofzt/ náklad/ teř zbytek w řzátach yáko y w wżywaniu

⁶ Zob. wykaz skrótów zamieszczony po artykule.

⁷ *Sstp*, t. III, Wrocław 1960-1962, s. 98; t. IX, Wrocław 1982-1987, s. 89, 106.

⁸ *Sstp*, t. VIII, Wrocław 1977-1981, s. 33; t. XI, Kraków 1995-2002, s. 180.

⁹ *SPXVI*, t. IX, Wrocław 1975, s. 207.

(J. Mączyński, *Lexicon...*, 1564); Gdyż bład/ by niewiem iako záftárzáły/ iako y złość choćby iá zá dobroć poczytano/ záwždy plugáftwo włobie záwárte ma (A. Frycz-Mordzewski – C. Bazylik, *O poprawie Rzeczypospolitej*, 1577)¹⁰.

W *SPXVI* zostały zapisane warianty opisanych wyżej spójników o mniejszej częstotliwości występowania, np. *rownie (a. rowno) (tak)...*, *jako; tak...*, *jako... rowno...*; *zarówno (zarownie)...*, *jako (i)*. To ostatnie połączenie pojawia się po raz pierwszy w *SPXVI*¹¹. Jego brak w *Sstp* może prowadzić do wniosku, że zapewne nie występowało ono często w średniowiecznej polszczyźnie pisanej.

W *SL* pojawiają się następujące przykłady:

Gwałtem wszystkich śmierć bierze, tak z konia, jak z wozu, tak z łózka, jako z krzesła (W. Potocki, *Poczet herbów*, 1696); Tak nam od głodu umrzeć, jak od miecza, poddajmyż się (P. Skarga, *Żywoty świętych*, przedr. 1780)¹².

Ponadto słownik ten podaje definicje synonimiczne, tj. objaśnia spójnik *jak...*, *tak* przez „zarówno – jak, eben so gut – als”. Więcej informacji i przykładów daje pod hasłem **tak**. Tam konstrukcję ze wskaźnikami: *tak...*, *jak; jak...*, *tak* oraz *tak...*, *tak* objaśnia niemieckimi odpowiednikami: „so – wie, wie, gleichwie – so”¹³.

Ani *SWil*, ani *SW* nie podają przykładów konstrukcji parataktycznej łącznej ze spójnikami skorelowanymi pod hasłem **jak** lub **tak**, nie opisują również wskaźnika *zarówno...*, *jak (i)* pod hasłem **zarówno**. Dopiero nieoczekiwanie pod hasłem **zarównie** pojawia się zdanie z opisywanym tutaj spójnikiem: „Naukowa bowiem ogłada tak uboższej szlachty, jako też kmiecia była zarównie żadna” [podkreślenie moje – N. S.]¹⁴.

Warto zatem odnotować, że w *SJAM* można znaleźć aż 29 przykładów konstrukcji współrzędnej łącznej ze spójnikiem *jak(o)...*, *tak (i)*¹⁵, a tylko 3 przykłady tejże konstrukcji ze wskaźnikiem *zarówno...*, *jak (i)*¹⁶.

¹⁰ Tamże, s. 206.

¹¹ Tamże.

¹² *SL*, t. II, wyd. 2, Lwów 1855 [reprint: Warszawa 1994], s. 229; t. V, wyd. 2, Lwów 1859 [reprint: Warszawa 1995], s. 641.

¹³ Tamże.

¹⁴ *SW*, t. VIII, Warszawa 1927, s. 252. W tymże słowniku są przykłady konstrukcji paralelnych pod hasłem *rownie*. Por. *SW*, t. V, Warszawa 1912, s. 743.

¹⁵ *SJAM*, t. III, Wrocław 1968, s. 163, 188-190; t. IX, Wrocław 1977, s. 22.

¹⁶ Tamże, t. X, Wrocław 1980, s. 535.

SJPDor notuje konstrukcje współrzędne łączne: *tak...*, *jak* oraz *jak...*, *tak*, definiując pierwszą z nich następująco: „wyrażenie łączące części zdania równorzędne (człony szeregu), najczęściej rzeczowniki”, drugą opisuje podobnie, dodając, że ona podkreśla „wzajemne uzupełnianie się członów szeregu”¹⁷. Przykłady podane w słowniku w większości pochodzą z XVIII i XIX wieku:

Nie obawiał się, śpieszył na każde zawołanie tak do zamożnych, jak i do nędzarzy. (Klemens Junosza Szaniawski, *Dworek przy cmentarzu...*); Oni mają miłość pamiątek rodzinnych i strzechy ojczystej, a na tej miłości gruntują się wszystkie cnoty tak pojedynczych ludzi, jak i całych narodów (Jan Zacharyasiewicz, *Na kresach. Powieść z naszych czasów...*); Tak fizjonomia, jak i cała powierzchowność nowo przybyłego niewielkim w ogóle mogła przejmować zaufaniem. (Walery Łoziński, *Zakłety dwór...*); Po prostu dworował sobie z niebezpieczeństwa, a jak kiedyś pod Smoleńskiem, tak i w wojnie francuskiej rzucił się ślepo w największy chaos bitwy. (Henryk Sienkiewicz, *Mieszaniny literacko-artystyczne...*); Jak wieś, tak miasto koniec końców – znudzi. (Aleksander Fredro, *Śluby panieńskie...*); Ow rycerz nieśmiertelny, ten umysł wspinały, jak w wojnie, tak w pokoju wiecznej godzien chwały. (*Zabawy przyjemne i pożyteczne z różnych autorów zebrane*, t. XV/1, Warszawa 1777)¹⁸.

Ponadto *SJPDor* podaje przykład konstrukcji ze spójnikiem zestawionym *jak i*:

Ale tajemnica mocno jej doskwierała, jak i to, że nie znajdowała w swym doświadczeniu żadnej wskazówki, co począć w takich okolicznościach. (Jan Parandowski, *Niebo w płomieniach*, 1936)¹⁹.

W słowniku tym mamy również dawniejszą postać badanego spójnika – *tak...*, *jako i*, która pojawia się jeszcze w tekstach z XVIII i XIX w.:

Zasłużyłeś sprawiedliwie na chwałę, której tak o swoich, jako i u cudzych używasz. (Ignacy Krasicki, *Rozmowy zmarłych...*); Od pierwszego wieku chrześcijaństwa Słowianie zajmowali swoje posady w zachodniej Europie, tak ponad Wisłą, jako i nad brzegami Elby. (Michał Baliński, Tymoteusz Lipiński, *Starożytna Polska pod względem historycznym, geograficznym, statystycznym...*)²⁰.

¹⁷ *SJPDor*, t. III, Warszawa 1964, s. 304.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże, s. 305.

²⁰ Tamże, s. 314.

Pojawiają się też spójniki *równie...*, *jak*, a także *zarówno...*, *jak i*. Co interesujące, spójnik nieciągły *zarówno...*, *jak i* znajduje się w *SJPDor* pod hasłem **jak**, nie zaś pod hasłem **zarówno**.

Na podstawie danych słownikowych można stwierdzić, że spójnik skorelowany *jak...*, *tak (i)* jest starszy od zalecanego dziś w słownikach *zarówno...*, *jak (i)*²¹. Konstrukcję współrzedną ze spójnikiem *jak...*, *tak (i)* akceptują też współczesne ogólne słowniki języka polskiego, np. *SJPSzym*, *PSWP* oraz *ISJP*. Przy czym w *SJPSzym* mamy następujące wyrażenie: *tak samo...*, *jak (i)*²².

W słownikach i poradnikach poprawnościowych dotyczących konstrukcji współrzednej łącznej mamy do czynienia nie tylko z problemem zakazu używania spójnika skorelowanego: *tak...*, *jak (i)*, ale również spójnika zestawionego *jak i*. Kategoryczny zakaz budzi wątpliwości, ponieważ współczesne słowniki ogólne notują te konstrukcje, poza tym wydawnictwa poprawnościowe są niekonsekwentne co do akceptowalności omawianych form. Nie podają też przekonujących wyjaśnień, dlaczego należy wprowadzić zakaz używania tych konstrukcji. Przestrzega się w nich przed zastępowaniem komponentu *zarówno* spójnikiem *tak* w konstrukcji skorelowanej *zarówno...*, *jak (i)*²³, a przecież w wypadku konstrukcji *tak...*, *jak (i)* mamy do czynienia z odrębnym spójnikiem skorelowanym. Poniżej podaję przykłady niekonsekwencji wydawnictw poprawnościowych.

W poradniku Witolda Doroszewskiego *O kulturę słowa...* pojawia się zdanie: „Každy instrumentalista posiada indywidualny ton tak pod względem, jak wielkości, nośności”. Jedną z poprawek zaproponowanych przez autora jest: „zamiast: *tak pod względem ekspresji, jak i wielkości* lepiej [sic!]: *zarówno pod względem ekspresji, jak i wielkości*”²⁴.

Należy zauważyć, że propozycja zmiany nie ma charakteru kategorycznego, tak jak w *SPP* pod redakcją W. Doroszewskiego i H. Kurkowskiej pod hasłem **zarówno**:

(...) tylko w wyrażeniu: *zarówno...*, *jak (i)*: *Po polsku ubierali się zarówno mieszczenie, jak i szlachta* (nie: *tak mieszczenie, jak i szlachta*)²⁵.

²¹ Konstrukcję tę preferują przede wszystkim współczesne słowniki poprawnościowe. Spośród słowników ogólnych tylko *USJP* zaleca tę konstrukcję zamiast *tak...*, *jak (i)*.

²² *SJPSzym*, t. III, s. 891.

²³ Por. np. D. Buttler, H. Kurkowska, H. Satkiewicz, *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności gramatycznej*, Warszawa 1986, s. 377.

²⁴ W. Doroszewski, *O kulturę słowa. Poradnik językowy*, wyd. 2, Warszawa 1964, s. 115.

²⁵ *SPP*, s. 980.

Niepokoi jednak fakt, że w tym samym słowniku pod hasłem **jak** czytamy:

Tak... jak, zarówno... jak „wyrażenia łączące równorzędne części zdania”: *Traktował jednakowo tak ludzi zdrowych, jak i chorych*. Jak... tak [...] b) „wyrażenie łączące równorzędne części zdania”: *Jak na wsi, tak w mieście – wszędzie pracować trzeba*²⁶.

W *SPP* pod hasłem **tak** również nie ma żadnego zakazu stosowania spójnika nieciągłego:

Tak..., jak... (a. zarówno..., jak...): *Przepisy dotyczą tak miasta, jak i wsi* (a. zarówno miasta, jak i wsi [...] c) „wyrażenie łączące równorzędne części zdania”: *Jak w zeszłym roku, tak i w tym wyjechali nad morze*²⁷.

Jak wynika z powyższych ustaleń, nie można stosować się do wskazań słownika, skoro przepisy poprawnościowe w nim zawarte stoją w wyraźnej sprzeczności ze sobą.

Tych sprzeczności uniknął *NSPP* i potem *WSPP*, w których pod hasłem **zarówno..., jak... a. zarówno..., jak i...** umieszcza się następujący komentarz:

Niepoprawnie: *tak..., jak i...*, poprawnie: *zarówno..., jak i...* Np.: *Tak synowie, jak i córki, poprawnie: zarówno synowie, jak i córki, będą się dalej kształcić*²⁸.

Pod hasłem **jak** w znaczeniu 3. podaje się definicję, w której brak odniesienia do spójnika *jak..., tak (i)*:

składnik spójników złożonych o postaci: *jak również, jak i, zarówno... jak, zarówno... jak i*, łączący równorzędne zdania lub części zdań [...] Niepoprawne jest używanie tylko jednego członu tego spójnika złożonego albo zmiana któregoś ze składników. Np. *jest to zarówno konieczne i pożyteczne*, poprawnie: *zarówno konieczne, jak (i) pożyteczne*. *W teatrze byli zarówno przedstawiciele władz, a także luminarze kultury*, poprawnie: *byli zarówno przedstawiciele władz, jak i luminarze kultury*²⁹.

Podobne stanowisko prezentują autorzy różnych poradników językowych oraz pomniejszych słowników poprawnościowych³⁰.

²⁶ Tamże, s. 223.

²⁷ Tamże, s. 773-774.

²⁸ *WSPP*, s. 1448.

²⁹ Tamże, s. 356.

³⁰ Podobne zalecenia znajdują się w następujących poradnikach: J. M i o d e k, *Rzecz o języku. Szkice o współczesnej polszczyźnie*, Wrocław 1983, s. 147-148; W. K o c h a ń s k i, B. K l e b a n o w s k a, A. M a r k o w s k i, *O dobrej i złej polszczyźnie*, Warszawa 1987, s. 213-214;

Zupełnie inny pogląd na poprawność spójnika *jak..., tak (i)* w konstrukcji łącznej wyrażony jest w słownikach interpunkcyjnych, w tym również w zasadach interpunkcyjnych opracowanych dla WSO przez Edwarda Polańskiego:

W porównaniach paralelnych (o konstrukcji *tak, jak; taki, jaki; tyle, co; równie, jak*) możemy postawić przecinek, np. *Chodzi często tak do teatru, jak do kina*³¹.

Poza tym wylicza się tu spójniki nieciągłe, pomiędzy którymi obligatoryjnie stawia się przecinek. Są to: „*zarówno..., jak i; równie..., jak i; tak..., jak i; tak..., jak*”³².

Podobne zalecenia i przykłady znajdują się w *Nowym słowniku interpunkcyjnym* oraz w *Zasadach interpunkcji*³³.

Drugi z zasygnalizowanych wyżej problemów poprawnościowych został w zasadzie rozwiązany, jednak warto prześledzić, co działo się z konstrukcją zestawioną *jak i*, ponieważ wciąż można trafić na wskazówki poprawnościowe nakazujące odrzucenie tej konstrukcji.

W *PSPP* pod hasłem **jak** w znaczeniu 4. można znaleźć następujące zalecenia:

(...) spójnik łączący równorzędne części zdania w połączeniach: jak i [podkreślenie moje – N. S.]; *jak również; zarówno..., jak i; [...]* Niepoprawne jest używanie tych wyrażzeń w postaci uproszczonej, bez któregoś członu oraz wymienianie członów na inne³⁴.

To bardzo istotna informacja, ponieważ pokazuje zaakceptowanie formy, która przez pewien czas była odrzucana. Jeszcze w poradniku *O dobrej i złej polszczyźnie* można znaleźć następujące zalecenie:

Spójnik podwojony *zarówno – jak (i)* może występować tylko w tej właśnie postaci. Niepoprawne są więc zdania: *Badania przeprowadzono w jednym, jak i w drugim za-*

A. Markowski, *Język polski. Poradnik Profesora Andrzeja Markowskiego*, Warszawa 2003, s. 320; *PSPP*.

³¹ WSO, s. 132-133.

³² Tamże, s. 133.

³³ J. Podracki, *Nowy słownik interpunkcyjny języka polskiego z zasadami przestankowania*, Warszawa 2005, s. 157; S. Jodłowski, *Zasady interpunkcji. Podręcznik*, wyd. zmien. i rozszerz. oprac. J. Godyń, Kraków 2002, s. 128-129.

³⁴ *PSPP*, s. 102.

kładzie (poprawnie zarówno w jednym, jak (i) w drugim zakładzie albo w jednym i w drugim zakładzie)³⁵.

Wydaje się, że poradnik ten powtarza wskazówki zawarte wcześniej w *SPP*:

Niepoprawne jest używanie wyrażenia: *jak i...* – bez poprzedzającego je członu *tak* lub *zarówno*, np. *Trzeba to robić rano jak i wieczorem* (zamiast: *zarówno rano jak i wieczorem* albo: *tak rano jak i wieczorem*, albo *rano i wieczorem*)³⁶.

Wątpliwości z powodu nieakceptowania tego spójnika zostały wyrażone w *SWK*. Autorzy tego leksykonu wprowadzają wprawdzie wskazówki poprawnościowe za *SPP*, lecz wyraźnie wskazują, że *SJPDor* podaje ten wskaźnik zespolenia, ilustrując go cytatem z Parandowskiego³⁷. Dodają również, że podobny przykład można spotkać w *SJPSzym*³⁸.

Dopiero w wydanym w 2003 roku *Języku polskim. Poradniku profesora Andrzeja Markowskiego* zmienia się stanowisko wobec tego spójnika: „*jak i* = wprowadza zdania lub części zdania uzupełniające treść zdania głównego – neutralny: *Mama, jak i córki, słynie z umiejętności szydełkowania*”³⁹.

Niestety, w tym samym roku wydany *USJP* wyraźnie zaleca pod hasłem **zarówno**: „pierwszy człon spójnika obligatoryjnie [podkreślenie moje – N. S.] poprzedza pierwsze z łączonych wyrażen” w połączeniu *zarówno..., jak (i)*⁴⁰.

Inne współczesne słowniki języka polskiego akceptują bez żadnych wątpliwości spójnik *jak i*. Są to np.: *SJPSzym*, *SWJP*, *PSWP*, *ISJP*. Można więc powiedzieć, że kwestia poprawności spójnika zestawionego *jak i* została w zasadzie rozwiązana, przynajmniej w największych słownikach ortoepicznych.

Na koniec należy zadać pytanie, dlaczego wskaźnik zespolenia *jak..., tak (i)/tak..., jak (i)* jest przez niektórych językoznawców odrzucany, skoro tak wiele wydawnictw go akceptuje. Przyczyną tego może być np. mała wyrazistość tego spójnika: *jak* podałam na początku, połączenie *tak..., jak/jak..., tak* może mieć charakter hipotaktyczny. Zarzut wyrażony w podręczniku *Kultura języka polskiego*, jakoby spójnik *tak..., jak i* stanowił wtórną postać ulegającego dekompozycji połączenia *zarówno..., jak i* może zostać obalony na podstawie danych historycznych. Mianowicie, wyrażenie *jak..., tak i/tak..., jak*

³⁵ Kochański, Klebanowska, Markowski, dz. cyt., s. 213-214.

³⁶ *PSPP*, s. 102.

³⁷ Cytat ten już się pojawił w niniejszej pracy.

³⁸ *SWK*, s. 134.

³⁹ Markowski, dz. cyt., s. 316.

⁴⁰ *USJP*, t. IV.

i występuje w słownikach dawnej polszczyzny częściej niż wskaźnik nieciągły *zarówno..., jak i*. Co więcej, do dziś dwa pierwsze spójniki są obserwowane w tekstach i notowane przez wiele współczesnych słowników. Jest więc odrębnym spójnikiem skorelowanym, a nie tylko deformacją zalecanej formacji *zarówno..., jak i...* Z drugiej strony trzeba przyznać, że wskaźnik *zarówno..., jak (i)* zyskał obecnie na znaczeniu. Być może dojdzie do dystrybucji semantyczno-gramatycznej między tymi wyrażeniami, ponieważ – jak można to zaobserwować na podstawie przytoczonych wyżej przykładów – wątpliwości niektórych językoznawców budzi głównie łączenie elementów podmiotu szeregowego przez spójniki *jak..., tak (i)/tak..., jak (i)*. Na razie jednak, moim zdaniem, wszystkie te wskaźniki zespolenia powinny być używane bez żadnych ograniczeń. W tym celu należałoby poprawić pewne fragmenty *WSPP*, aby nie były sprzeczne chociażby z *WSO*. Obecna sytuacja prowadzi jedynie do niepotrzebnego chaosu i dezorientacji użytkowników języka.

WYKAZ SKRÓTÓW UŻYTYCH W TEKŚCIE

- ISJP* – *Inny słownik języka polskiego*, red. M. Bańko, t. I-II, Warszawa 2000.
- NSPP* – *Nowy słownik poprawnej polszczyzny*, red. A. Markowski, Warszawa 1999.
- PSPP* – *Praktyczny słownik poprawnej polszczyzny nie tylko dla młodzieży*, red. A. Markowski, Warszawa 1996.
- PSWP* – *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, red. H. Zgółkowa, t. I-L, Poznań 1994-2005.
- SJAM* – *Słownik języka Adama Mickiewicza*, red. K. Górski, S. Hrabec, t. I-XI, Wrocław 1962-1983.
- SJPDor* – *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. I-XI, Warszawa 1958-1969 [reprint: Warszawa 1996].
- SJPSzym* – *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. I-III, Warszawa 1996.
- SL* – S. B. L i n d e, *Słownik języka polskiego*, t. I-VI, Warszawa 1807-1814; 2. wyd. Lwów 1854-1860 [reprint: Warszawa 1994-1995].
- SPXVI* – *Słownik polszczyzny XVI wieku*, red. M.R. Mayenowa, F. Peplowski, t. I-XXVII (*A-Posiwić*), Wrocław 1966-1994; Warszawa 1995-2001.
- SPP* – *Słownik poprawnej polszczyzny*, red. W. Doroszewski, H. Kurkowska, Warszawa 1980.
- Sstp* – *Słownik staropolski*, red. S. Urbańczyk, t. I-XI, Wrocław 1953-1990; Kraków 1991-2002.
- SW* – *Słownik języka polskiego*, red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, t. I-VIII, Warszawa 1900-1927.
- SWil* – *Słownik języka polskiego*, red. A. Zdanowicz, M. Bohusz-Szyszkowski, J. Filipowicz..., t. I-II, Wilno 1861.
- SWK* – M. B a ń k o, M. K r a j e w s k a, *Słownik wyrazów kłopotliwych*, Warszawa 1995.

- USJP* – *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, t. I-IV, Warszawa 2003.
WSO – *Wielki słownik ortograficzny z zasadami pisowni i interpunkcji*, oprac. zasad pisowni i interpunkcji polskiej E. Polański, Warszawa 2006.
WSPP – *Wielki słownik poprawnej polszczyzny*, red. A. Markowski, Warszawa 2007.

CORRECTNESS OF THE PARATACTIC SYNTACTIC STRUCTURE
WITH THE CORRELATED CONJUNCTION: *JAK...*, *TAK (I)*

S u m m a r y

Polish dictionaries regulating language use are not consistent in their evaluating the correct use of words or grammatical constructions. This lack of consistency is noticeable within a single dictionary, let alone different dictionaries, even those published by PWN (Polish Scholarly Publishing): *Wielki słownik ortograficzny* (Great Orthographic Dictionary) or *Wielki słownik poprawnej polszczyzny* (Great Dictionary of Correct Polish). The inconsistency in question can be illustrated by the correctness judgements concerning the paratactic syntactic structure with the correlated conjunction *jak...*, *tak (i)/tak...*, *jak (i)* [as..., so/as...] as well as a similar construction with the complex conjunction *jak i* [and also...]. This text discusses how the above-mentioned structures are handled in the past and present publications devoted to correct language use. The data collected make the author conclude upon the use of the above-discussed constructions in Polish, and lead her to formulate a set of proposals concerning increasing the consistency of the correctness criteria for their use.

Translated by: Konrad Klimkowski

Słowa kluczowe: spójnik skorelowany, spójnik zestawiony, parataksa, hipotaksa.

Key words: correlated conjunction, complex conjunction, parataxis, hypotaxis.